

Οι έννοιες «αγιότητα» και «άγιος»

1. Διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η αγιότητα είναι βασική ιδιότητα της ενέργειας και της φύσεως του Θεού. Σημαίνει απουσία από την πανακήρατη φύση κάθε ίχνους κακίας, στην οποιαδήποτε μορφή της. Ο Θεός είναι οντολογικά άγιος, διότι η ουσία του είναι φύσει αγαθή. Η κακία αφ' έτερου είναι οντολογικά ανύπαρκτη. Δεν ανήκει στην κλίμακα των υπαρκτών όντων, αλλά είναι επιφανιόμενο. Φαίνεται, δεν είναι, λαμβάνουσα την υπόσταση της εκεί, όπου τα λογικά όντα απομακρύνονται ελεύθερα από το Θεό. Όπου απουσιάζει το αγαθό, εκεί εμφανίζεται, ως συμβεβηκός περί τη φύση η αμαρτία, η όποια εξαφανίζεται, όταν εμφανιστεί πάλιν εκείνο (το αγαθό). Έτσι και το φως, όταν αναχωρεί, παραχωρεί τη θέση του στο σκοτάδι, το οποίο με τη σειρά του αφανίζεται, όταν επανεμφανιστεί εκείνο.

Στο στάδιο της θείας οικονομίας, η αγιότητα του Θεού είναι η θεία του ενέργεια στην πολλαπλή σχέση της προς τις ελεύθερες πράξεις των λογικών κτισμάτων. Από τη θεία ενέργεια απορρέει και προς αυτήν αναφέρεται κάθε ιδέα κτιστής αγιότητας. Ο Θεός, ως

δημιουργός, έθεσε στα όντα την ηθική τάξη και τους ηθικούς νόμους του την τήρηση των οποίων απαιτεί, τιμωρώντας τις οποίες παραβάσεις τους. Από την άποψη αυτή ο Θεός είναι *δίκαιος*, και κατ' επέκτασιν *κριτής* των ηθικών ενεργειών των πλασμάτων του.

Στο μυαλό μας η αγιότητα του Θεού νοείται σε συνδυασμό με την ηθική ποιότητα των ενεργειών του ανθρώπου. Ό,τι κακό παρατηρείται σ' αυτόν, το απομακρύνουμε από την καθαρή και αμόλυντη θεία φύση. Ως γνωστόν, με τον τρόπο αυτό δουλεύει η άποφατική θεολογία, η όποια αφαιρεί από την ουσία του Θεού κάθε τι το κακό, ατελές και άναγνο, που παρατηρείται στην ηθική περιοχή του όντος. Διά των αφαιρέσεων φθάνουμε στην απόλυτη τελειότητα του Θεού. Η αγιότητα είναι έκφραση της τελειότητος αυτής.

Ο Θεός είναι άγιος. Έτσι τον είδαν και τον έψαλλαν οι άγγελοι σύμφωνα με το όραμα του Ησαΐα: «*Άγιος, άγιος, άγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πάσα η γη της δόξης αυτού*». Και επειδή ο Θεός δεν αρέσκειται σε υπερβολές (*προς τι άλλωστε;*), η αγιότητα του είναι εκφρασμένη απλά σε θετικό βαθμό. Όπως είναι εκφρασμένη και η αγιότητα του Χριστού: «*άγιοι γίνεσθε, ότι εγώ άγιος εμί*» (*Α' Πέτρ. α', 16*), και ως και του Πνεύματος του Θεού, το οποίο προσωνυμείται απλά «*άγιον*» («*Πνεύμα άγιον*»), τόσο στη σειρά της Αγ. Τριάδος, όσο και στις πολλές μαρτυρίες της θείας Γραφής. Βεβαίως υπάρχουν και προσωνυμίες σε βαθμό υπερθετικό: την Τριάδα αποκαλούμε «*Παναγίαν*» («*Παναγία Τριάς ελέησον ήμας...*»), όπως «*Παναγία*» προσαγορεύεται και η Μητέρα του Χριστού. Τα επισημαίνω αυτά, γιατί εδώ στη γη συμβαίνουν άλλα πράγματα...

Το ιερό Σύμβολο της Πίστεως αποκαλεί την Εκκλησία «*αγίαν*»: «*Εις μίαν, αγίαν, καθολικήν και αποστολικήν Εκκλησίαν*». Την αγιότητά της η Εκκλησία αντλεί από την αόρατη και μυστική της κεφαλή, το Χριστό: «*καθώς και ο Χριστός ηγάπησε την εκκλησίαν και εαυτόν παρέδωκεν υπέρ αυτής, ίνα αυτήν αγιάση..., ίνα παραστήση αυτήν εαυτώ ένδοξον την εκκλησίαν, μη έχουσαν σπίλον ή ρυτίδα ή τι των τοιούτων, αλλ' ίνα η αγία και άμωμος*» (*Εφ. ε' 26, 27*). Περαιτέρω είναι αγία η Εκκλησία, γιατί και η χάρη του Αγ. Πνεύματος, που την εμπνέει και την οδηγεί είναι αγία, όπως άγιος είναι και ο σκοπός της, δηλαδή η αγιοποίηση των αμαρτωλών μελών της. Τη μεταφυσική αγιότητα της Εκκλησίας δεν μειώνει το γεγονός, ότι τα μέλη της, άνθρωποι ατελείς και έμπερίστατοι, είναι αμαρτωλά. Γι' αυτό ακριβώς υπάρχει η Εκκλησία, για ν' αγιάζει τα ασθενή μέλη της και να τα οδηγεί στην ηθική και πνευματική τους τελειοποίηση.

Άγια, τέλος, είναι και άλλα μεγέθη πνευματικά και υλικά. Άγιος είναι ο Νόμος του Θεού (*Ρωμ. ζ', 12*), ως συγκεκριμένη έκφραση του αγίου του θελήματος, η τήρηση του οποίου δεσμεύει κάθε άνθρωπο. Άγιες είναι οι θείες Γραφές (*Ρωμ. α' 2*), στις οποίες είναι καταχωρισμένη η αλήθεια, την οποία φανέρωσε στον κόσμο ο σαρκωθείς Λόγος του Θεού. Άγιος είναι και ο χριστιανικός ναός μαζί με όσα υπάρχουν σ' αυτόν, τα αφιερωμένα στη λατρεία του Θεού. Άγια είναι και τα ιερά μυστήρια, και προ πάντων η θεία Ευχαριστία, διά των οποίων αναγεννάται και τρέφεται πνευματικά ο άνθρωπος, και άλλα πολλά.

Στο ηθικοπνευματικό πεδίο η αγιότητα εκφράζεται ως κατάσταση, στην οποία φτάνει ο άγιος, ως τέλειος και ολοκληρωμένος χριστιανός. Είναι αγιότητα *σχετική*, συγκρινόμενη με την απόλυτη αγιότητα του Χριστού, τον οποίο δεν εσπίλωσε κανένα ίχνος αμαρτίας (*Α' Πέτρ. β' 22*), και ο οποίος δεν είχε καν τη δυνατότητα ν' αμαρτήσει, λόγω της συνθέσεως του θεανδρικού προσώπου του.

Όπως εύκολα νοείται, η αγιότητα δεν είναι τέλεια από την αρχή και στατική, φυτευμένη στη φύση του ανθρώπου, αλλά κατάσταση δυναμική και εξιλεωτική. Δεν γεννιέται κανείς άγιος, αλλά γίνεται. Το πρώτο αποτελεί αντίφαση. Αρετή και στάση είναι πράγματα αντιφατικά. Για να γίνεις άγιος πρέπει να διανύσεις πολύ δρόμο να δουλέψεις επίμονα και εντατικά, φυσικά πάντοτε με τα όπλα του φωτός (*Ρωμ. ιγ' 12*) και με τη χάρη του Θεού να πολεμήσεις την ευπερίστατη αμαρτία (*Εβρ. ιβ' 1*) και τις μεθοδείες του διαβόλου (*Εφ. ζ' 11*)· να καθαρίσεις επιμελώς το σώμα και τη ψυχή σου από πάθη αμαρτωλά (*Α' Κορ. ζ' 1*), από επιθυμίες και σκέψεις και λογισμούς πονηρούς, από τη φιληδονία της σάρκας και την κακία στην όποια μορφή της, που κουβαλάει μέσα του κάθε άνθρωπος, για να φθάσεις «εις μέτρον ηλικίας του πληρώματος του Χριστού» (*Εφ. δ' 13*). Παράλληλα πρέπει να κοσμήσεις τη ψυχή σου με τις ουρανοδρόμες αρετές, την ταπείνωση, την πίστη και την αγάπη. Όταν φτάσει κανείς ν' αγαπά σωστά το Θεό (*Ματθ. κβ' 37*), τότε αγγίζει τα όρια της σχετικής αγιότητας.

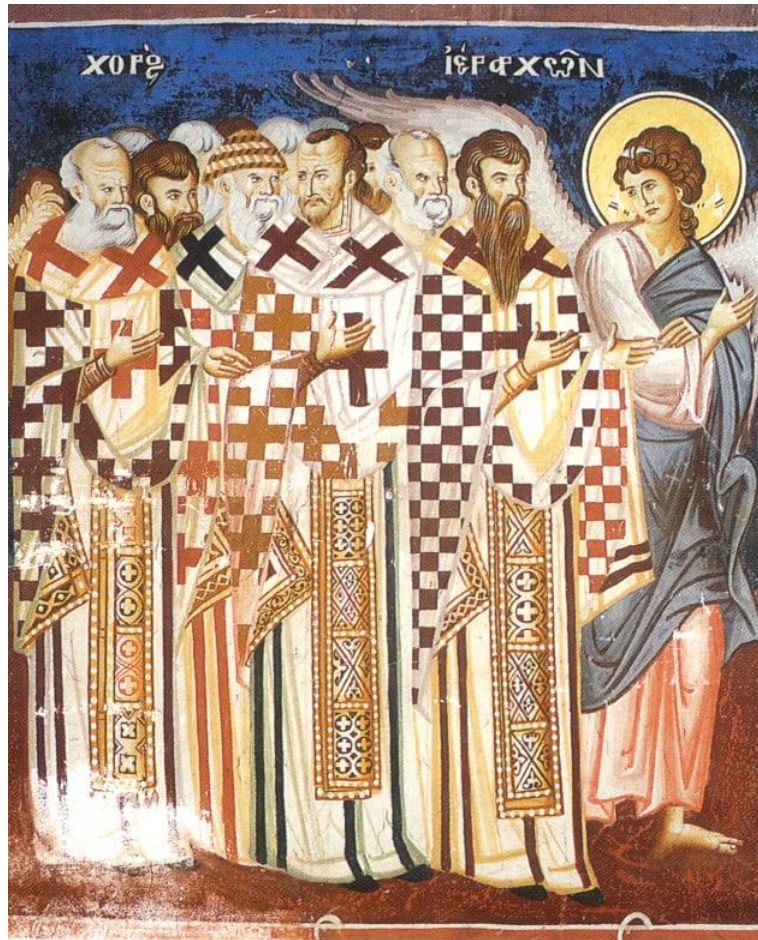
Με άλλα λόγια, η θεία «*εικών*», που υπάρχει στην πλάση κάθε ανθρώπου (*Γεν. α' 27*) και εντοπίζεται στο λογικό, το νοερό και το αυτεξούσιο της ψυχής του στη θετική της φορά στο αγαθό και το Θεό, πρέπει να γίνει «*ομοίωσις*», που σημαίνει να μοιάσει κανείς, σε μια πορεία εξελικτική, μ' εκείνο που είναι ο Θεός, το οποίο απηχείται στη ψυχή του και δημιουργεί πνευματική συγγένεια με τον πλαστοουργό του. Αυτό ισοδυναμεί με τη χαρισματική θέωση του πιστού. Ο άγιος είναι ο θεωμένος άνθρωπος, ο θείας φύσεως κοινωνός (*Β' Πέτρ. α' 4*), ο οικείος Θεού (*Εφ. β' 20*). Η θέωση είναι το όριο στο οποίο εξαντλείται, και με το οποίο ταυτίζεται η αγιότητα του ηθικού όντος. Το μέγεθος αυτό, αρχόμενο από την παρούσα ζωή, θα ολοκληρωθεί μελλοντικά στην αιώνια θεία βασιλεία.

Στο ζήτημα της θεώσεως των αγίων είναι πολύ ευαίσθητη η ορθόδοξη ψυχή. Πώς όμως νοούμε τη θέωση; Εδώ πρέπει να κάνουμε μια πολύ σημαντική διασάφηση. Η θέωση δεν σημαίνει *αφομοίωση* της ουσίας του ανθρώπου με την ουσία του Θεού, πράγμα που πολλοί νομίζουν, ότι διαβλέπουν στο ορθόδοξο δόγμα. Η κτιστή ανθρώπινη φύση σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί ν' αφομοιωθεί με την άκτιστη θεία. Δεν μπορούν να χαθούν οι κτιστοί χαρακτήρες της, που την προσδιορίζουν ως πεπερασμένο δημιούργημα. Η μετάπτωση της ανθρώπινης φύσεως στη θεία είναι αδύνατο να γίνει, δεδομένης της απειρίας και της απόλυτης υπερβατικότητας της ουσίας του Θεού, η όποια είναι απρόσιτη, ακοινωνήτη και αμέθεκτη. Η θέωση δεν σημαίνει πανθειστική ανάχυση και απορρόφηση του κτιστού από το άκτιστο (*παράδειγμα: μια σταγόνα ξύδι στον απέραντο ωκεανό*), ένα είδος μονοφυσιτικής ουσιώσεως στο πέλαγος της θείας απειρίας. Ο άνθρωπος σ' αυτήν παραμένει άνθρωπος και ο Θεός, Θεός. Το πράγμα είναι τόσο σαφές, ώστε να μην επιδέχεται αμφισβήτηση. Κι όμως η θέωση, για την οποία

μιλάμε, δεν είναι απλό σχήμα λόγου, ιδέα διάκενη ή ψιλός συμβολισμός της ηθικής τελειώσεως του ανθρώπου, αλλά θέωση *πραγματική*, μεταφέρουσα όλο το σμαινόμενο της λέξεως. Ο άνθρωπος γίνεται θεός (*με μικρό βέβαια θ*). Και φυσικά δεν πρόκειται περί παραδοξολογήματος, ούτε περί αντιφάσεως προς όσα σημειώσαμε πιο πάνω. Κατά την ορθόδοξη πίστη, η θέωση είναι *ουσιώδης μετοχή* στη θεότητα, όχι βέβαια στην υπερβατική και αμέθεκτη ουσία του Θεού, αλλά στην άκτιστη θεία του ενέργεια, η οποία πηγάζει αιδίως από τη θεία ουσία, ως ο άφθαρτος και εγγενής πλούτος της, είναι θεοπρεπής διάκριση, όπως είναι και οι τριαδικές υποστάσεις στη θεότητα, χωρίς να επιφέρει σύνθεση στην απλότητα εκείνης. Η θεία ενέργεια είναι αληθινός Θεός, εκφράζει την απρόσιτη και ανέκφραστη θεία φύση και είναι εξωτερικά κοινωνητή και μεταδότη. Δι' αυτής φανερώνεται ο Θεός στον κόσμο, αγιάζονται οι λογικές φύσεις και συνάπτεται ο άνθρωπος με το Θεό. Άκτιστη χάρη και άκτιστη θεία ενέργεια είναι ταυτόσημες. Ο άνθρωπος, μετά από μακρά κάθαρση από την αμαρτία και την κόσμηση της ψυχής του διά των ουρανοδρόμων αρετών, ενούται με τη φωτεινή ακτίνα της θείας ενέργειας, με τη χάρη δηλαδή, λαμπρύνεται και θεοποιείται. Η ένωση αυτή του κτιστού με το άκτιστο δεν είναι απλή ηθική επαφή (*αυτό στη χριστολογία έλεγε ο Νεστοριανισμός*), άλλ' *ανάκραση* πραγματική, περιχώρηση της ανθρώπινης ουσίας από τη φωτεινή ενέργεια του Θεού. Με αυτή την έννοια θα λάμπουν οι δίκαιοι στη βασιλεία των ουρανών, ως ο ήλιος (*Ματθ. ιγ' 43*). Είναι θέωση κυριολεκτική, χωρίς αυτό να σημαίνει και πανθειστική ανάχυση των φύσεων, όπως σημειώσαμε. Έχουμε και παράδειγμα διασαφητικό, το οποίο χρησιμοποιούμε και στο πεδίο της χριστολογίας. Όπως στον πυρακτωμένο σίδηρο η φύση του μετάλλου με τη φύση της φωτιάς ενώνονται τόσο στενά μεταξύ τους, ώστε να μη μπορείς να τα διαχωρίσεις, και ωστόσο παραμένουν καθ' εαυτές αλώβητες (*ο σίδηρος παραμένει σίδηρος και η φωτιά, φωτιά*), έτσι κι εδώ το κτιστό πλάσμα ενώνεται βαθιά με την άκτιστη θεία ενέργεια, χωρίς να αποβάλει τη φύση του, προσλαμβάνοντας τη φωτιά του Θεού, στην οποία και θεοποιείται. Ο άνθρωπος γίνεται «*χάριτι*» θεός, αποκτά «*κατά χάριν*» εκείνο, που είναι «*φύσει*» ο Θεός.

Η θέωση είναι το τέρμα της πνευματικής εξελίξεως και τελειώσεως του ανθρώπου. Αρχομένη από την παρούσα ζωή, θα τελειωθεί στα έσχατα, στο χώρο της θείας βασιλείας, στον οποίο ολόλαμπρες κι αστραφτερές στήλες θεώσεως θα είναι οι καταξιωμένες μορφές των αγίων. Όχι βέβαια κι οι φύσεις των αγγέλων, γιατί η θέωση άφορα μόνο τους ανθρώπους, για τους οποίους ο Χριστός απέθανε (*Ρωμ. ε' 8*). Οι άγγελοι βρίσκονται ήδη στο στάδιο της αφθορης θείας δόξας.

Οι άνθρωποι, θείας φύσεως κοινωνοί (*Β' Περ. α' 4*), και οι άγγελοι, τα λειτουργικά πνεύματα του Θεού (*Εβρ. α' 14*), είναι το πνευματικό επιτελείο της θείας βασιλείας. Οι πρώτοι, οι άγιοι, είναι σεπτά σκηνώματα της χάριτος. Τα λείψανα τους είναι ιερά, άξια ευλαβικής προσκυνήσεως και τιμής από μέρους των πιστών. Σ' αυτά παραμένει η χάρη (=ενέργεια) του Θεού, η οποία τα κάνει άφθαρτα και θαυματουργά. Το ίδιο συμβαίνει και με τις ιερές εικόνες των αγίων, που κοσμούν τους χώρους της θείας λατρείας. Οι άγιοι είναι αποδέκτες της προσευχής της Εκκλησίας, μεταφέροντες τα αιτήματα των πιστών στο Θεό, προσευχόμενοι συγχρόνως και οι ίδιοι διά τους επί γης αδελφούς τους, που αποτελούν τα μέλη της στρατευόμενης του Χριστού Εκκλησίας.

2. Διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Στο δόγμα των αγίων η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία έχει πολλά κοινά σημεία με το αντίστοιχο της ορθόδοξης διδασκαλίας. Έχει όμως και βασικές διαφορές, που το διαστέλλουν διαμετρικά από την ορθόδοξη αντίληψη.

Η βασικότερη διαφορά έγκειται στο δόγμα της θεώσεως, το οποίο οι Ρωμαιοκαθολικοί αναφανδόν απορρίπτουν. Δεν δέχονται θεωμένους αγίους. Γι' αυτούς οι άγιοι είναι οι ηθικά τέλειοι, οι οποίοι ατενίζουν το φως και τη λαμπρότητα του Θεού, που τους καθιστά μακάριους στη θεία βασιλεία. Ανάκραση της κτιστής φύσεως με τη δόξα του Θεού δεν μπορούν να δεχτούν, πρώτο γιατί η θεία ουσία είναι αμέθεκτη (*ορθώς βέβαια*), και δεύτερο, γιατί απορρίπτουν τη διάκριση της άκτιστης θείας ενέργειας στην υπερβατική θεότητα, με το σκεπτικό ότι μια τέτοια διάκριση επιφέρει σύνθεση στην απλή ουσία του Θεού. Κατ' αυτούς η θεία χάρη δεν είναι μέγεθος άκτιστο, αλλά κτιστό. Θέωση δε σε κτιστό μέγεθος δεν έχει νόημα. Στα σημεία αυτά επικεντρώνονταν, ως γνωστόν, οι περί ακτίστου θείου φωτός έριδες μεταξύ Ορθοδόξων και Λατίνων τον ΙΕ' αιώνα.

Η διαφορά αυτή των δύο θεολογιών είναι προεχόντως σημαντική. Αφετηρία της έχει το δόγμα της αγίας Τριάδος. Ενώ η ορθόδοξη θεολογία δέχεται τρία τινά στο Θεό, την ουσία, τις υποστάσεις και τις άκτιστες θείες ενέργειες (οι δυο τελευταίες είναι διακρίσεις

θεοπρεπείς), η ρωμαιοκαθολική θεολογία απορρίπτει την τελευταία διάκριση, δεχόμενη μόνο ουσία και υποστάσεις στη θεότητα. Οι άκτιστες θείες ενέργειες είναι γι' αυτήν δίδαγμα αβάσιμο, λυμαινόμενο την απλότητα της ουσίας του Θεού. Το φως του Χρίστου δεν είναι άκτιστο, αλλά κτιστό, φαίνεται προσωρινά και ακολούθως χάνεται. Με άλλα λόγια, έχουμε σημαντική τριαδολογική διαφορά, η όποια καθιστά πλέον αγεφύρωτο το δογματικό χάσμα, που υπάρχει μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Δεν είναι δηλαδή μόνο το Φιλιόκβε (η «και εκ του Υιού» *εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος*), που καθιστά διάτρητη την περί Τριάδος αντίληψη των Παπικών, αλλά και η απόρριψη των θείων ενεργειών, που για μας αποτελεί καίριο σημείο της ορθόδοξης περί αγίας Τριάδος διδασκαλίας.

Συνημμένα με την τριαδολογία, το περί θεώσεως δόγμα έχει σοβαρό αντίκτυπο και στο πεδίο της σωτηριολογίας. Το πνεύμα των δύο θεολογιών είναι διαμετρικά αντίθετο. Για μας η θέωση, ως το ύψιστο σωτηριολογικό αγαθό, δεν κυριαρχεί μόνο στη θεολογία μας, αλλά και στην πνευματικότητα, την ευσέβεια, τη λατρεία, το ασκητικό ήθος και σ' όλες τις εκδηλώσεις της ορθόδοξης ζωής, αποτελώντας το ύψιστο τέλος, τη χαρά και την ελπίδα της Ορθοδοξίας! Πώς είναι δυνατόν, λοιπόν, να συνυπάρξουν οι δυο τόσο διαφορετικές πνευματικότητες μεταξύ τους; Πώς είναι δυνατόν ο ορθόδοξος πιστός, ο φλεγόμενος από το μυστικό βίωμα της θεώσεως, να συζήσει με την ηθική εξωτερική περί σωτηρίας αντίληψη των Λατίνων; Αλήθεια, πώς;

Είναι φανερό, ότι η περί αγιότητας και αγίων αντίληψη των Ρωμαιοκαθολικών χωλαίνει ως προς το χαρισματικό στοιχείο, το οποίο είναι διάχυτο, αποτελώντας τη ψυχή της αντίστοιχης ορθόδοξης θεωρήσεως. Θα λέγαμε, ότι η θεώρηση των Παπικών πάσχει από κάποια εξωτερικότητα και επιφανειακότητα, που είναι άλλωστε σύμφυτη σε όλες τις δομές του θεολογικού και πρακτικού πνεύματος του Ρωμαιοκαθολικισμού.

Αυτό φαίνεται πρωτίστως στην ευχέρεια με την οποία ανακηρύσσονται άγιοι οι ευσεβείς στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Να είναι άραγε τόσο εύκολη η ανακήρυξη αυτή; Σε μας οπωσδήποτε δεν είναι. Για ν' ανακηρυχτεί κανείς άγιος στην Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία, πρέπει να υπάρχουν πολλές ενδείξεις στη συνείδηση της Εκκλησίας περί της θεωτικής παρουσίας της χάριτος στο βίο, τις ψυχές, τα ιερά λείψανα και τη θαυματουργία των ευσεβών και των δικαίων.

Κατόπιν το τυπικό και δικανικό πνεύμα, που διεμποτίζει το Ρωμαιοκαθολικισμό, φαίνεται και σε άλλες πτυχές της περί αγίων διδασκαλίας του. Μια τέτοια πτυχή είναι και οι περισσεύουσες αξιομισθίες των αγίων. Κατά τους Ρωμαιοκαθολικούς ο πιστός, για να σωθεί, πρέπει να τελέσει τα απλά του καθήκοντα, όπως τα επιτάσσει ο Νόμος του Θεού, όχι όμως και ν' αναλάβει την τήρηση *υπερτάκτων έργων*, τα οποία δεν είναι υποχρεωτικά (*αγαμία, ιεραποστολή, μαρτύριο αίματος κ.α.*). Αν όμως αναλάβει εθελούσια την τήρηση των έργων αυτών, αναλάβει δηλαδή κάτι περισσότερο από την κοινή απότιση του χρέους, επιτελεί κάτι επί πλέον, έχοντας ενώπιον του Θεού «*περισσεύουσαν αξιομισθίαν*», η όποια μαζεύεται από την Εκκλησία και κατατίθεται στο ταμείο της περισσεύουσας αξιομισθίας των αγίων. Απ' αυτό μπορεί ν' αντλεί εκάστοτε η Εκκλησία μέρος των αξιομισθιών και να τις διαθέτει (*παλαιότερα επί χρήμασι*) για τις πνευματικές

ανάγκες των ενδεών (πνευματικά) μελών της. Το δόγμα και η πρακτική αυτή, που μοιάζουν με εμπορική συναλλαγή, είναι πολύ άσχημο, δημιούργησε τριβές στην ίδια τη Ρωμαϊκή Εκκλησία, κι οδήγησε, μεταξύ άλλων, στη Διαμαρτύρηση (Προτεσταντισμό) του 16ου αιώνα. Είναι δε γνωστό πόσο αποτρόπαιη υπήρξε η πρακτική των συγχωροχαρτιών, η οποία στιγμάτισε ανεξίτηλα την Εκκλησία αυτή. Σαθρή είναι επίσης και η δογματική βάση, στην οποία στηρίζεται το δόγμα της *περισσευούσης αξιομισθίας* των αγίων. Η τήρηση του ευαγγελικού Νόμου καθ' όλο το φάσμα του είναι, όπου ελευθέρα αναλαμβάνεται, χρέος αυστηρά προσωπικό, χωρίς να δημιουργεί κανένα είδος περίσσειας. Αλλά, και αν δημιουργεί, δεν κατανοούμε το λόγο δημιουργίας του ταμείου της *περισσευούσης αξιομισθίας* των αγίων και τον τρόπο διαχείρισής του. Περίσσεια, και μάλιστα άπειρη, μόνο το λυτρωτικό έργο του Χριστού κατέχει, και κανένας άλλος. Ο πιστός, όταν αναλαμβάνει την τήρηση και των πιο μεγάλων ευαγγελικών παραινέσεων και συμβουλών, δεν παύει να είναι ο «αχρείος δούλος», ο οποίος επιτελεί απλά την οφειλή και το χρέος του ενώπιον του νομοδότη Κυρίου του (Λουκ. ιζ' 10).

3. Διδασκαλία των Διαμαρτυρομένων (Προτεσταντών).

Ως προς τους Προτεστάντες, τέλος, δεν μπορεί να γίνει καν λόγος περί δόγματος των αγίων. Αυτοί δεν αποδέχονται τους αγίους. Απορρίπτουν κάθε έννοια μεσιτείας προς το

Θεό από μέρους ανθρώπων εξω από τη μοναδική μεσιτεία του Χριστού. Δεν μπορούν να δουν, ότι η μεσιτεία των αγίων γίνεται στο όνομα της μεγάλης και μοναδικής μεσιτείας του Χριστού (Α' Τιμ. β' δ), και προς δόξαν εκείνης. Αντιδρώντας κατά των καταχρήσεων του Παπισμού, έφτασαν σε σημείο ν' απορρίψουν πλήρως την πραγματικότητα της ορατής Εκκλησίας, αναφαίρετο στοιχείο της οποίας είναι το δόγμα των αγίων. Δεν τιμούν τα λείψανα τους, ούτε στους χώρους λατρείας τους έχουν παραστάσεις και απεικονίσεις αγίων, μη διστάζοντας να χαρακτηρίσουν την τιμητική προσκύνηση των εικόνων, που γίνεται στην Ορθοδοξία, σαν ειδωλολατρία! Κατατρυχόμενοι, τέλος, από το φιλελεύθερο και ορθολογιστικό πνεύμα της θεολογίας τους, είναι πολύ πτωχοί ως προς το χαρισματικό στοιχείο και τον πλούτο, που χαρακτηρίζουν το πνεύμα της Ορθοδοξίας. Η θέωση γι' αυτούς είναι εντελώς αδιανόητη. Άγιοι είναι απλά οι έντιμοι και ενάρετοι χριστιανοί. Η χαρισματική εκλάμπρωση των δικαίων είναι ξένη προς την πίστη τους, μιας και δεν αποδέχονται – όπως και οι Ρωμαιοκαθολικοί – τη διάκριση της θείας ενέργειας στην άπειρη φύση του Θεού.

Και αυτά μεν τα γενικά ως προς την έννοια της αγιότητας και των αγίων, κατά τις υπάρχουσες αντιλήψεις των διαφόρων χριστιανών. Όπως αντιλαμβανόμαστε, το ζήτημα αυτό είναι κορυφαίο για την Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία, το οποίο καθορίζει σαφώς το στίγμα και τη θέση της στη διοικουμενική κίνηση των Εκκλησιών και το φιλενωτικό θεολογικό διάλογο, που διεξάγεται μεταξύ τους αυτή τη στιγμή. Είναι δε κορυφαίο, γιατί άπτεται τόσο της τριαδολογίας, όσο και της σωτηριολογίας και της πνευματικότητας εν γένει της Ορθοδοξίας.